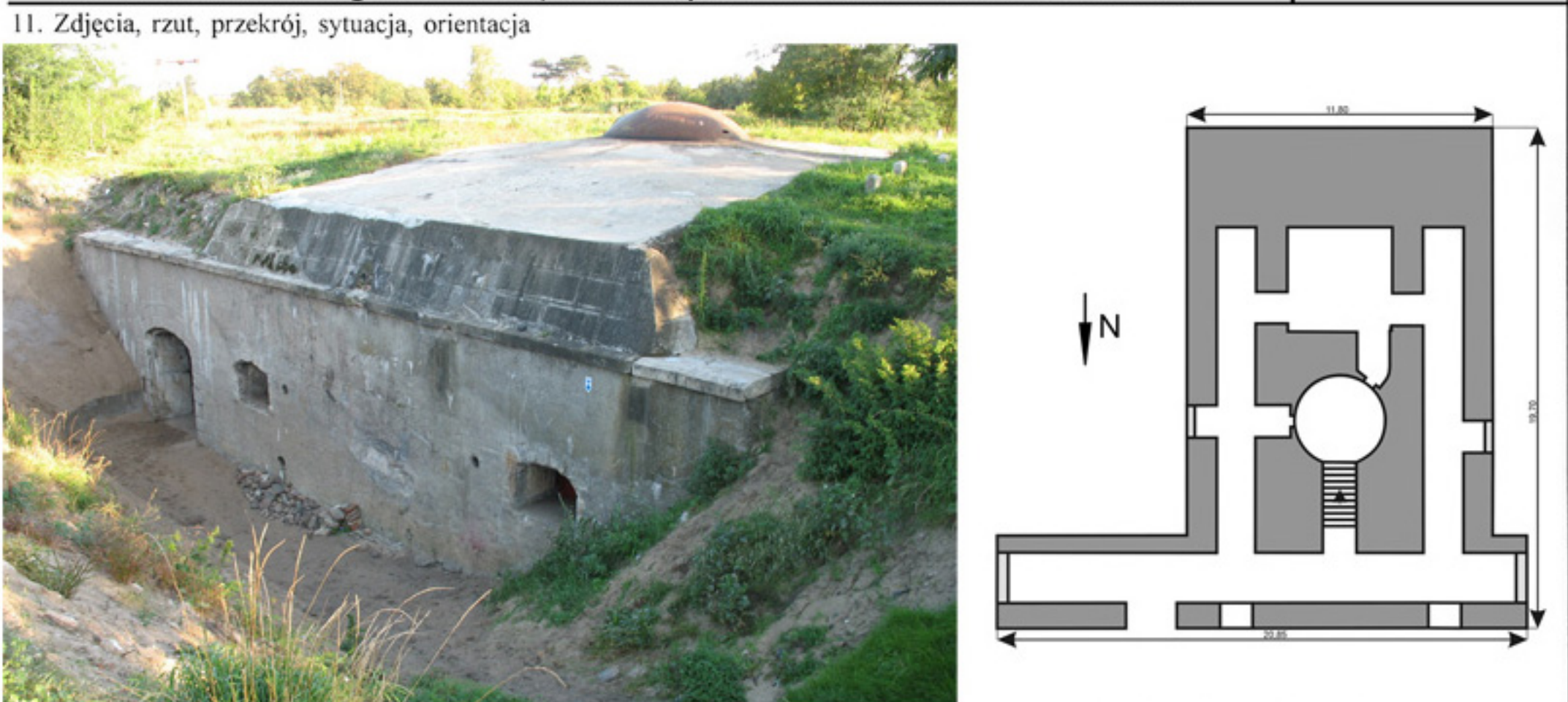


1. Obiekt **BATERIA A.B. IV**
W zespole pierścienia zewnętrznego Twierdzy Toruń
/do 1920r.: Armierungs Batterie IV; Versuchspanzerturm für 10 cm Turm Kanone/

2. Czas powstania
bud. 1895

3. Miejscowość
TORUŃ



4. Adres **87-100 Toruń**
ul. Poznańska 191 - 199
nr hipoteczny..... **KW 30692**

5. Przynależność administracyjna
województwo **kujawsko-pomorskie**
gmina **Toruń**

6. Poprzednie nazwy miejscowości
Thom /niem./

7. Przynależność administracyjna
przed 1 VI 1975 r.
województwo **bydgoskie**
powiat **toruński**

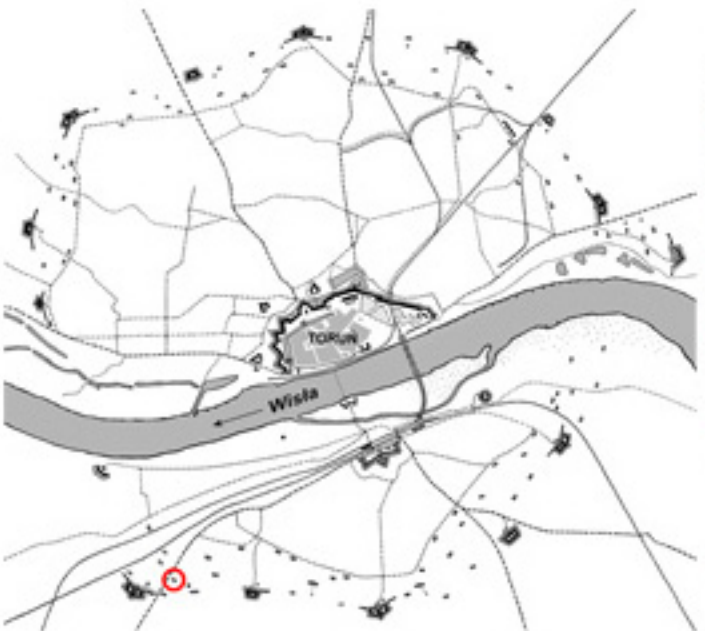
8. Właściciel i jego adres
Gmina Miasta Toruń

9. Użytkownik i jego adres
Toruńskie Towarzystwo Fortyfikacyjne
SKANSEN FORTYFIKACJI
PANCERNEJ TWIERDZY TORUŃ

10. Rejestr zabytków
Nr data

Widok ogólny baterii

Rzut poziomy, skala 1:300



Położenie w pasie fortyfikacji



Plan orientacyjny

Bateria wybudowana została w roku 1895 (montaż wieży w 1896r.), w miejscu ziemnej baterii mobilizacyjnej oznaczonej A.B. IV z ok. 1890r. (Armierungs Batterie IV). Nazwa dla baterii z wieżą pancerną została utrzymana w źródłach, jako odziedziczona po tejże baterii ziemnej, mimo całkowitej zmiany charakteru tego stanowiska artyleryjskiego.

Zaprojektowana przez Komitet Inżynierski Sztabu Generalnego - projekt z 24.VII.1895r. Stanowiła obiekt doświadczalny (pod nazwą: Versuchspanzerturm für 10 cm Turm Kanone), z możliwością rozbudowy do dwuwieżowej formy (dwa stanowiska wież i pancerna kopuła obserwacyjna) - projekt z 15.VIII.1895r.

Koszt wzniesienia bloku baterii wyniósł 57.984mk (wobec preleminowanych 60.500mk) a wykup gruntu 6.498,75mk. Koszt wieży (bez lufy) wyniósł około 175.000mk (cena późniejszych, seryjnych wież tego typu), lufa 17.500mk.

Bateria usytuowana została w pierścieniu Twierdzy Toruń jednakże jej całkowicie eksperymentalny charakter wskazuje na bezpośrednie powiązanie z poligonem artyleryjskim. Obiekt miał na celu praktyczne przetestowanie funkcjonalności rozkładu pomieszczeń oraz sprawności doświadczalnej wieży pancernej wraz z armatą kalibru 105mm. Wnioski wyciągnięte z testów toruńskiej baterii miały stać się punktem wyjścia dla serii podobnych konstrukcyjnie obiektów - baterii z działami 10cm.

W zrealizowanej baterii znalazło się miejsce tylko na jedno, niewielkie pomieszczenie - magazyn amunicji. Pomieszczenia takie jak: izby załogi, latryny czy maszynownia, miały znaleźć się w dobudowanej później części (wyprowadzono jedynie zaczątki korytarzy, zaślepione prowizorycznie ścianami z cegły).

SYTUACJA:

Bateria położona jest na południowo-zachodnich obrzeżach miasta, w dzielnicy Podgórz. Zlokalizowana w południowo-zachodnim narożu zewnętrznego pierścienia fortecznego Twierdzy Toruń, w odległości 3.000m od centrum tyczenia pierścienia fortecznego (Brama Mostowa). Sąsiednie forty znajdują się: Fort XI (główny, na północ) w odległości ok. 375m, Fort XII (pośredni, na południe) ok. 900m. Parcelę baterii usytuowano w głębi pasa fortecznego, ok. 200m za schronem J-21. Obszar pierwotnej parceli (mieszczącej rozbudowaną wersję baterii) znacznie zmniejszony, ograniczony obecnie: pn-zach - ul. Poznańska (oryginalna granica działki), pn-wsch - parking, pd-wsch - granica poligonu, pd-zach - droga poligonowa. W bezpośrednim sąsiedztwie znajdują się: schron amunicyjny Baterii S.L.B., Bateria Półpancerna S.L.B., schron piechoty J-21. Obiekt zlokalizowany jest przy ul. Poznańskiej, w odległości ok. 50m od jezdni; ok. 500m na południowy - wschód od skrzyżowania ul. Poznańska / Inowrocławska; wysunięty ok. 500m od drogi rokadowej (ul. Inowrocławska - Okólna). Dojazd z ul. Poznańskiej - bezpośredni zjazd. Teren w otoczeniu płaski, wylesiony na przedpolu baterii na odległość ok. 400m (północno-zachodni skraj poligonu artyleryjskiego)

MATERIAŁ I KONSTRUKCJA:

Zasadniczym materiałem konstrukcyjnym jest beton. Wieża wraz z zagłębionym w bloku baterii przedpancerzem wykonane ze stali - część główna wieży ze stali niklowej (150mm), jej podbicie ze stali miękkiej (40mm), przedpancerz ze staliwa.

Fundamenty:

Płyta betonowa grubości 100cm pod całym obiektem, wykraczająca ok. 25 cm poza ściany.

Ściany:

Betonowe - wewnętrzne zacierane zaprawą cementową, bielone; zewnętrzne z wyjątkiem fasady obsypane ziemią; o grubości: czołowa 400cm, szczytowa (fasadowa) 100cm, boczne 120cm. W ścianach bocznych wyprowadzone korytarze w czterech miejscach zakończone ściankami ceglanyimi (w grubości tych ścian). W górnej partii wieży ściany stalowe (przedpancerz)

Strop:

Betonowy, grubości 300cm. Wylewany na stałym szalowaniu - z ocynkowanej blachy falistej głęboko tłoczonej, stanowiącej równocześnie warstwę przeciwdpryskową. W pomieszczeniu amunicyjnym sklepienie odcinkowe bez blachy. W wieży strop stalowy na dźwigarach dwuteowych.

Przekrycia:

Na płycie stropowej cementowa warstwa wodochronna, wtórnie pokryta smołowaniem i papą. Pomieszczenie bojowe (wieża) przekryte pancierzem uformowanym sferycznie (wycinek kuli).

1. Miejscowość T O R U Ń	2. Obiekt (nazwa jak w karcie) BATERIA A.B. IV	3. Zawartość wkładki (nazwa obiektu lub materiału uzupełniającego) Historia (pkt 12) - cd.; Opis (pkt 13) - cd.
------------------------------------	--	--

12. Autorzy, historia obiektu, określenie stylu

Uzbrojenie baterii stanowiła armata kal. 105mm L/20 w wieży panczernej systemu Schumanna, produkcji Zakładów Grusona w Buckau k. Magdeburga (*Grusonwerk Magdeburg-Buckau*). Zarówno wieża jak i działo były egzemplarzami doświadczalnymi. Po testach w toruńskim obiekcie, wyprodukowano 74 tego typu wieże z armatami kalibru 105mm (trzy typy wież dla trzech wersji armat: L/20 - krótka, L/35 - zwykła i L/35 - wzmocniona) stanowiących największą tego typu serię produkcyjną uzbrojenia w fortyfikacji niemieckiej.

Amunicję baterii na etapie doświadczeń składowano wewnątrz baterii. Wystarczył do tego niewielki magazyn - stanowił on zaledwie 1/4 docelowej powierzchni magazynowej.

Rozwiązania komunikacyjne i funkcjonalne układu pomieszczeń (zarówno w zrealizowanej części jak i w planowanej pełnej wersji) uznano prawdopodobnie za błędne (realizowane później obiekty tego typu miały całkowicie odmienny układ). Także wieża w seryjnych egzemplarzach została znacznie przekonstruowana względem egzemplarza toruńskiego.

Bateria nie znalazła się w późniejszych wykazach artylerii Twierdzy Toruń ani na planie mobilizacyjnym z 1911r.

W styczniu 1920r. przejęta (wraz z twierdzą) przez Wojsko Polskie w stanie zdewastowanym, bez uzbrojenia.

13. Opis (sytuacja, materiał i konstrukcja, rzut, bryła, elewacje, wnętrze, wyposażenie, instalacje)

Schody:

Do pomieszczenia wieży betonowe, jednobiegowe, proste; drabina stalowa w wieży.

Posadzki:

Betonowe.

Otwory:

Bramny - szeroki, przykryty łukiem odcinkowym, na zewnątrz zaakcentowany pozornym boniowaniem.

Okienne - prostokątne poziome, przykryte łukami półpełnymi, na zewnątrz okna akcentowane pozornym boniowaniem. Okna z glifem prostym, pierwotnie z węgiem i skośnym parapetem, wtórnie skute do prostego. Wewnątrz nad oknami stalowe zawiesia dla stalowych zasłon, zawiesia (fi 80) częściowo zagłębione we wnękach ściany.

Wentylacyjne - poziome kanały okrągłe; dwa w pobliżu otworów okiennych; jeden w środku nadstawy.

RZUT:

Obiekt na planie wydłużonego prostokąta (19,70m x 11,80m) z aneksem przedłużającym elewację (fasadę) (20,85m).

Układ jednotraktowy, trójosiowy, z wydłużonym poza obrys bloku korytarzem wzdłuż szyi i dwoma wzdłuż ścian bocznych.

Między korytarzami bocznymi okrągłe pomieszczenie wieży i pomieszczenie magazynowe.

BRYŁA:

Zagłębiona w ziemi równo z powierzchnią gruntu częściowo przykrywającego strop, ponad grunt występuje sferyczny, spłaszczony pancierz wieży. Jednokondygnacyjna, z wyjątkiem 2-kondygnacyjnej wieży - jej dolne pomieszczenie wyniesione ponad posadzki wewnątrz, przedzielone stropem, obie kondygnacje w grubości stropu, światło szybu zwęża przedpancerz.

Wkładkę założył: mgr Tomasz Iwaszkiewicz, styczeń 2007r.

(imię, nazwisko, data)

Miejsce przechowywania negatywów:

ELEWACJA:

Eksponowana tylko ściana wejściowa (szyjowa) na wykop ciasnego dziedzińca, pozostałe ściany zagłębione w ziemi. Wjazd poprzez wykop wzdłuż fasady. Lico opracowane w fakturze baranka. Ściana zwieńczona gzymsem z kapinosem. Ponad gzymsem na długości ok. 2/3 lica baterii nadstawa pozornie boniowana w trzy warstwy bloków. Krawędzie bloków proste obwiedzione wąskim szlakiem, lustra z fakturą baranka. Okna i wejście zaakcentowane pozornym boniowaniem.

WNĘTRZE:

Główny korytarz komunikacyjny szyjowy wzdłuż fasady, na obu końcach zakończony ściankami ceglanymi, z otworem wejścia w aneksie, dwoma otworami okiennymi i dwoma wentylacyjnymi. Od korytarza szyjowego odchodzą prostopadle dwa, równoległe do siebie korytarze biegnące wzdłuż ścian bocznych (odchodzą na wysokości otworów okiennych). W lewym korytarzu bocznym wnęka korytarza do niezrealizowanej części, zaślepiona ścianą ceglana i wnęka windy amunicyjnej. W prawym korytarzu wnęka korytarza do niezrealizowanej części baterii, zaślepiona ścianą ceglana. W części centralnej bloku okrągłe pomieszczenie części wieżowej, skomunikowane z korytarzem szyjowym krótkim korytarzem ze schodami. Pomieszczenie posiada dwie wnęki na windy amunicyjne, jedna w kierunku bocznym z otworem w korytarzu bocznym i jedna w kierunku ściany czołowej, połączona z pomieszczeniem na czole. Za pomieszczeniem z częścią wieżową, w czole obiektu, znajduje się pomieszczenie (4,0m x 4,0m) z wejściami po obu stronach z korytarzy bocznych wraz z wnęką windy amunicyjnej.

WYPOSAŻENIE:

W obu windach amunicyjnych zachowane częściowo szyny - prowadnice podajników (ucięte w połowie, nie dochodzą na pomost bojowy). Zachowane zawiesia płyt pancernych okien. W części wieżowej zachowana kolumna podstawy wieży wraz z kołem zębatym (w 1/4 uciętym) jej podniesienia i stalowa podłoga pomostu bojowego. W części bojowej zachowana laweta działa (połączona z czaszą wieży) wraz z podstawą, pancierz wieży i przedpancerz a także liczne inne drobne elementy wyposażenia wewnętrznego wieży.

INSTALACJE:

Historyczne: odwodnienie dziedzińca (studnia chłonna); wentylacji grawitacyjnej.

Współczesne: instalacja oświetleniowa

1. Miejscowość

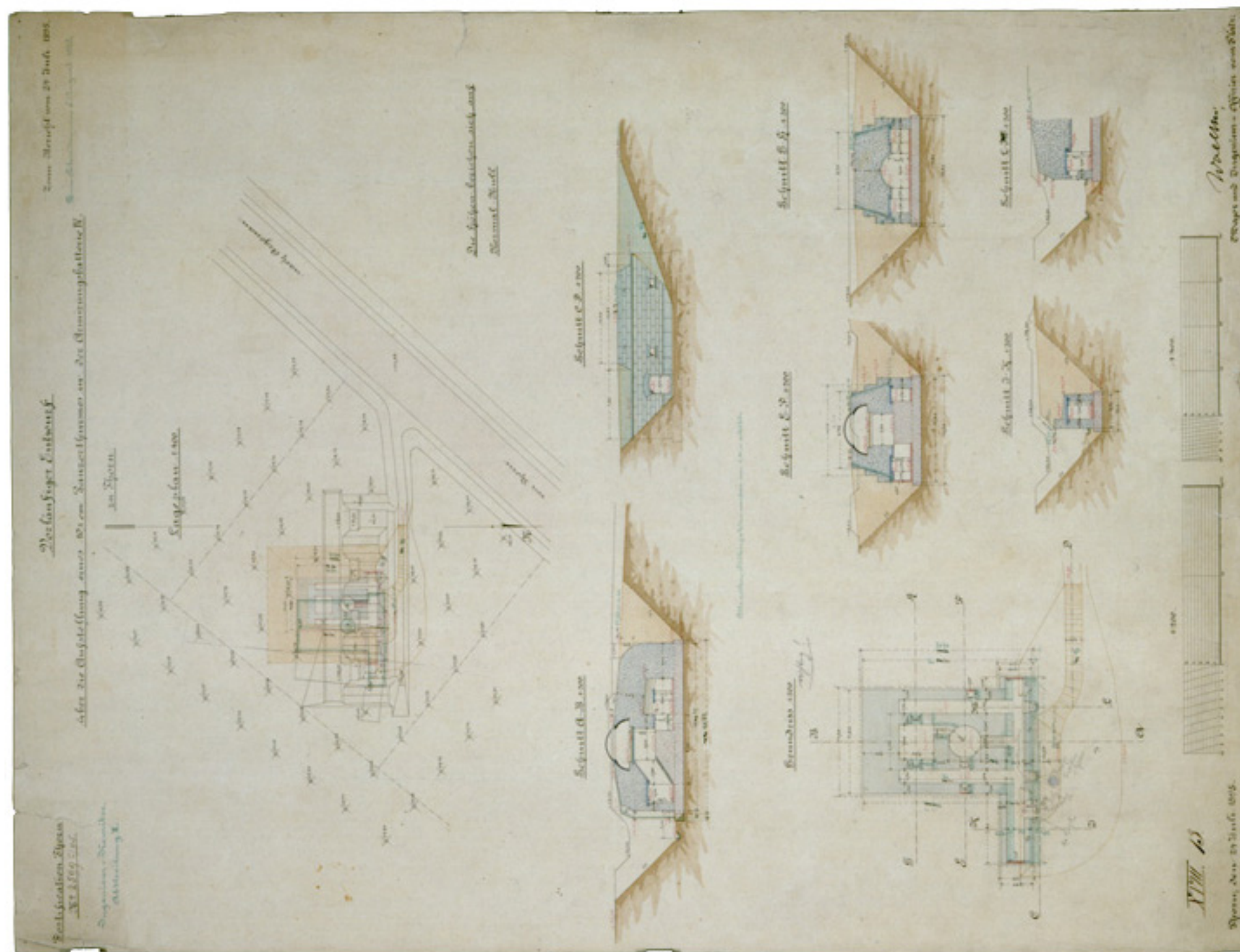
TORUŃ

2. Obiekt (nazwa jak w karcie)

BATERIA A.B. IV

3. Zawartość wkładki (nazwa obiektu lub materiału uzupełniającego)

Plany



Projekt baterii A.B. IV z 24.VII.1895r.

Geheimes Staatsarchiv Preussischer Kulturbesitz, Berlin-Dahlem - E 70.807

Wkładkę założył: mgr Tomasz Iwaszkiewicz, styczeń 2007r...

(imię, nazwisko, data)

Miejsce przechowywania negatywów:



1764 1665/95

Entwurf des Versuchsbaues

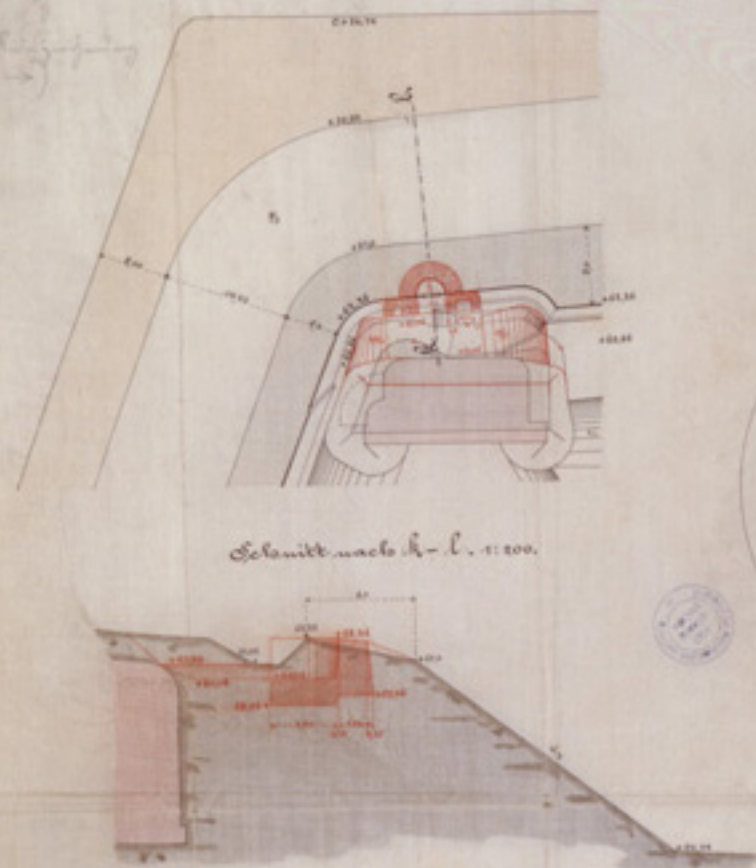
B. für die Aufstellung einer 10,5cm Kanone $\frac{L}{26}$ in Wallaffete im Fort Ulrich von Duingingen.

Grundriß 1:200.

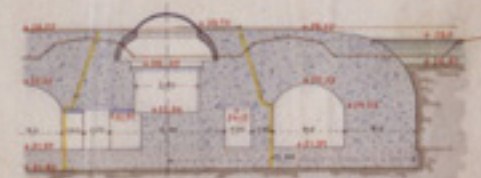
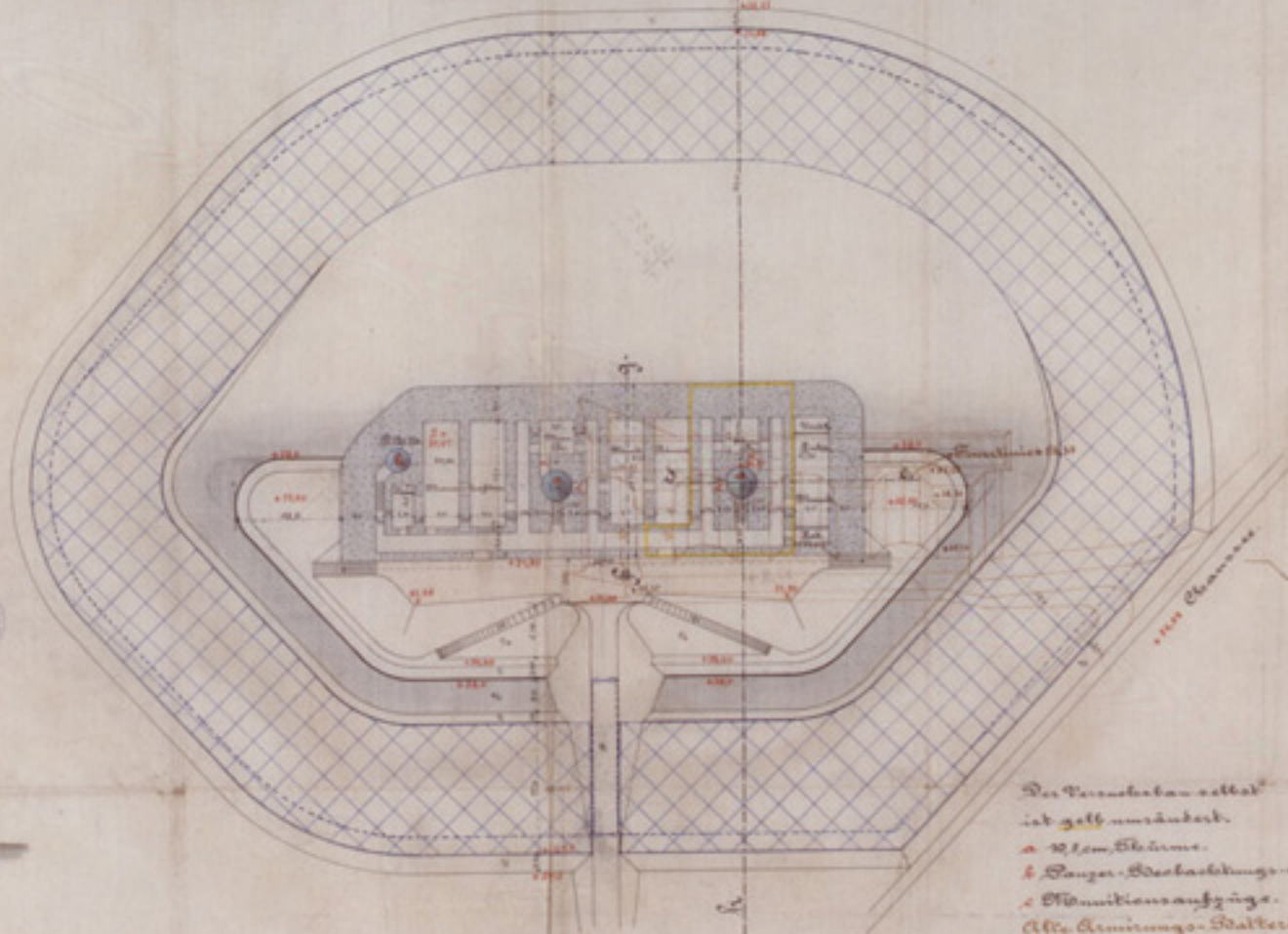
A. für einen 10,5cm Panzerthurm bei Thorn und dessen etwaiger späterer Vervollständigung zu einer zweithürmigen Panzer-Batterie.

Grundriß 1:200.

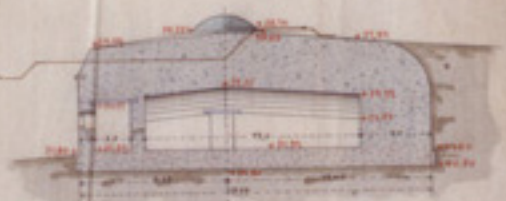
Schnitt nach d-e 1:200.



Schnitt nach h-l 1:200.

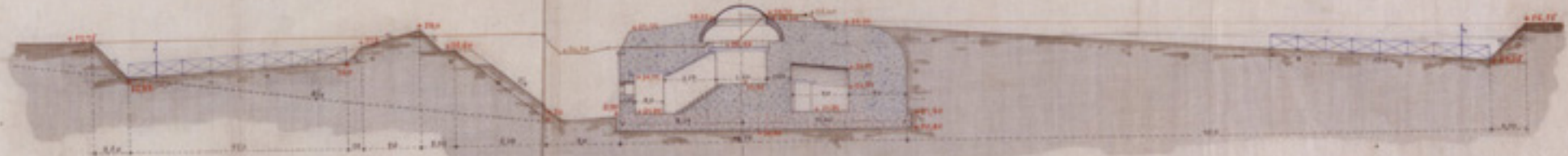
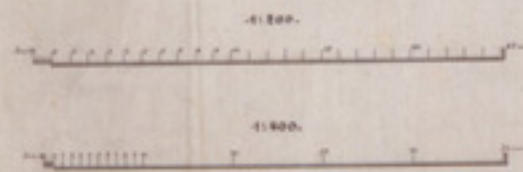


Schnitt nach f-g 1:200.



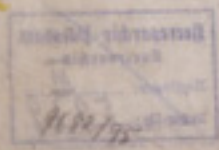
Der Versuchsbau selbst ist gelb umrandet.
a 10cm Kanone.
b Panzer-Beschützungsstand.
c Munitionsaufzüge.
Alle Armierungs-Batterien II in braun.

Schnitt nach h-i 1:200.



Ingenieur-Komitee. Abteilung I.

Präsident
Vizepräsident
Thorn
Ding.



WIKIRAZDAR 1430
rehabilitiert
84305A

1. Miejscowość

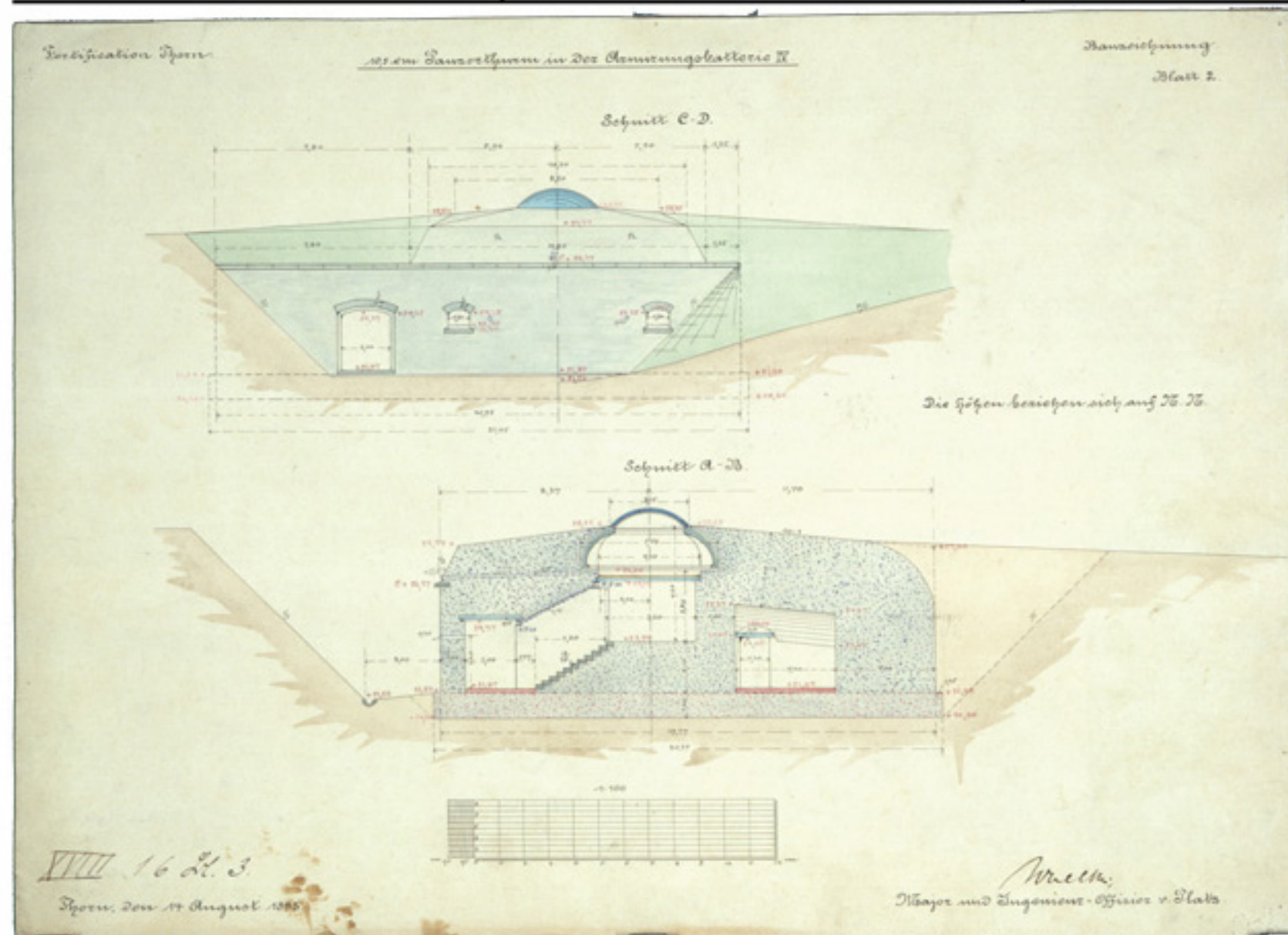
TORUŃ

2. Obiekt (nazwa jak w karcie)

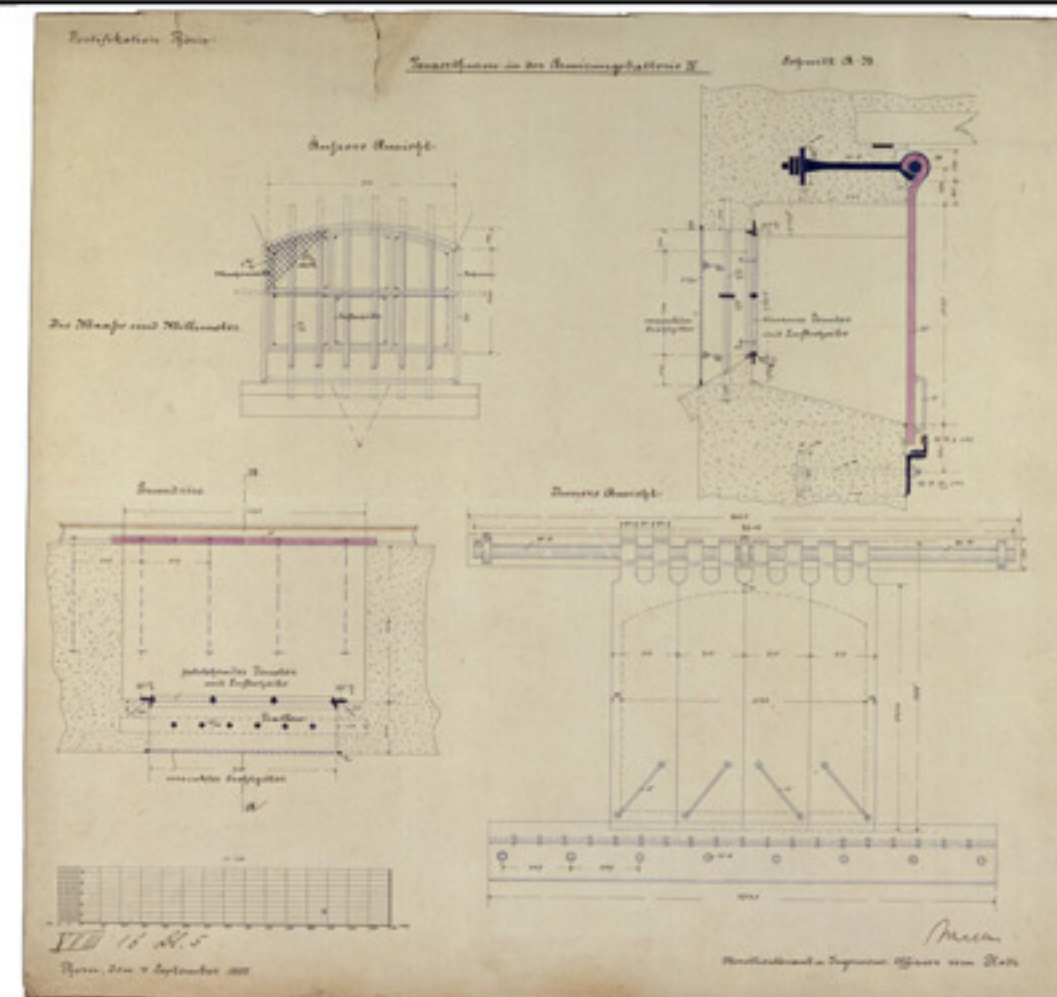
BATERIA A.B. IV

3. Zawartość wkładki (nazwa obiektu lub materiału uzupełniającego)

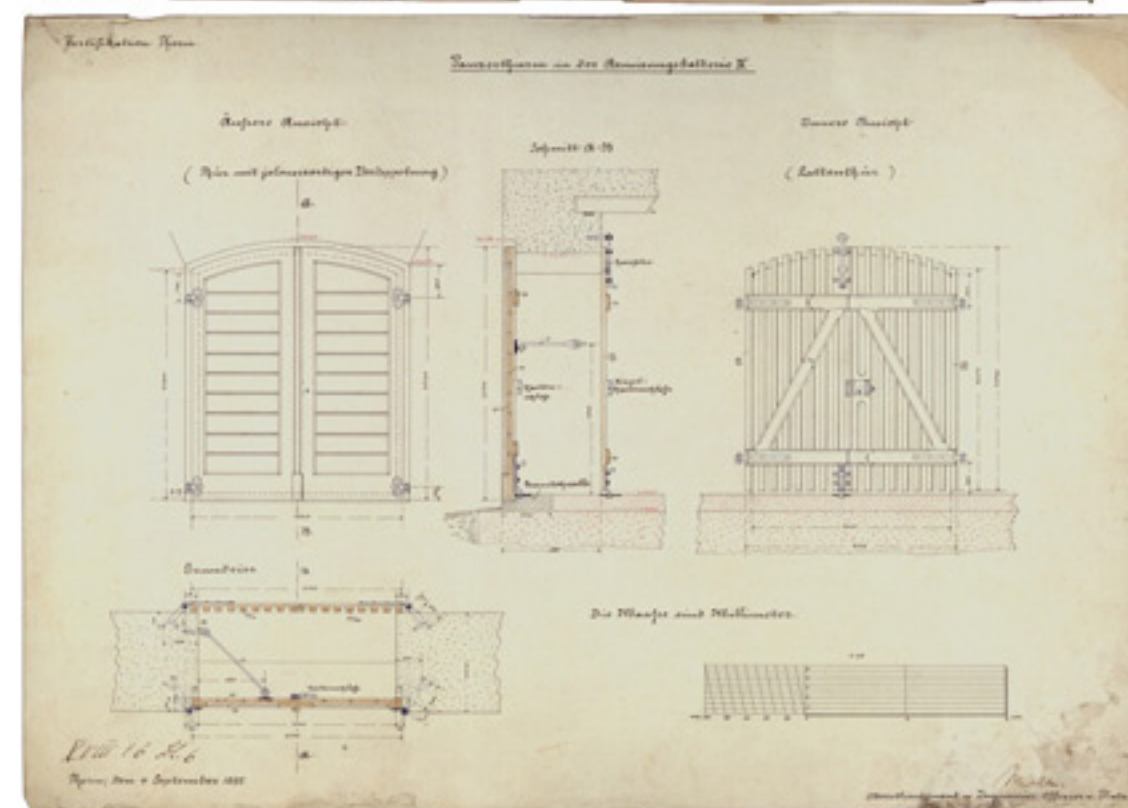
Plany



1.



2.

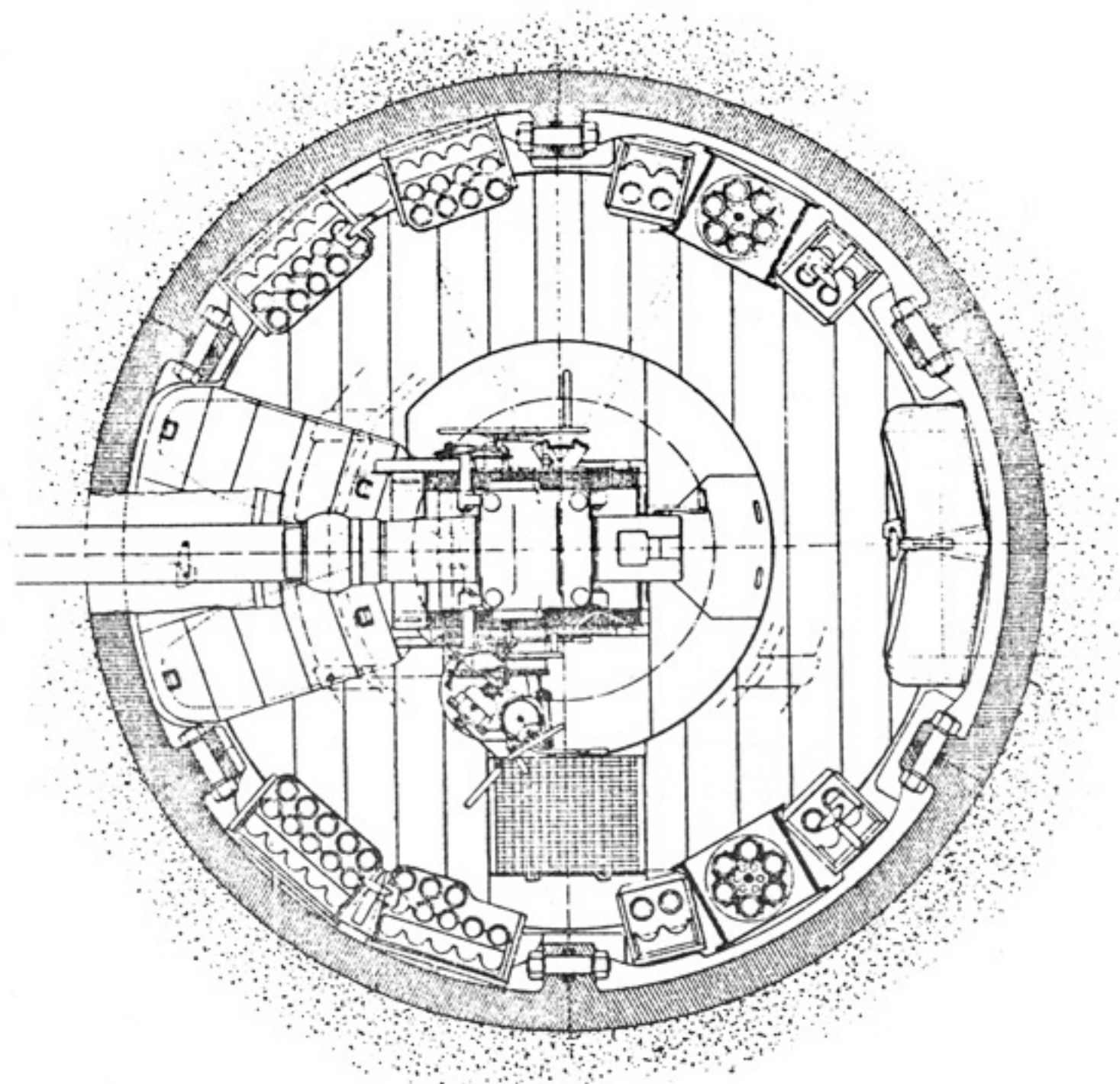
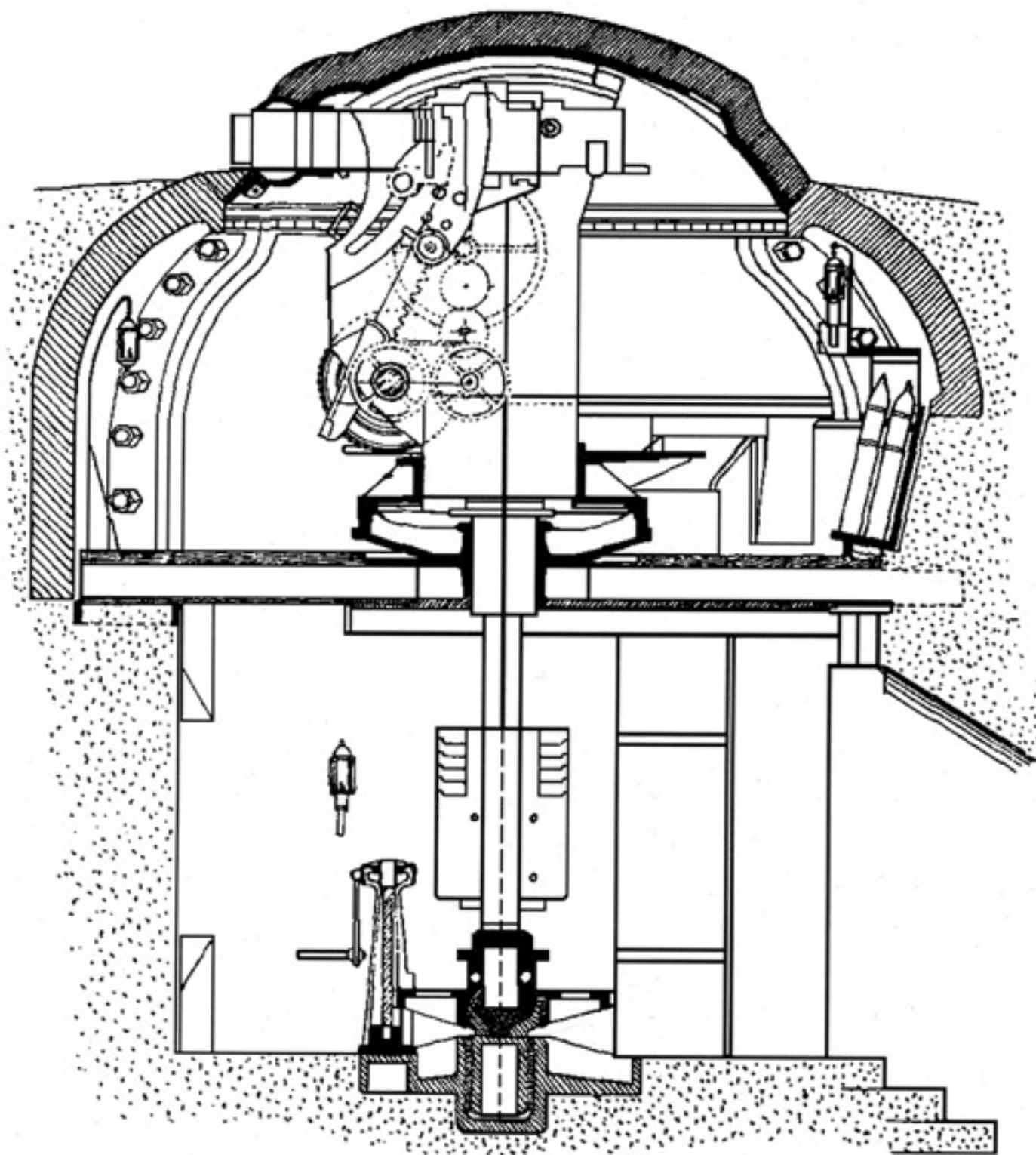


3.

1. - Projekt budowlany Baterii A.B. IV
Geheimes Staatsarchiv Preussischer Kulturbesitz, Berlin-Dahlem - A 70.816/2
2. - Plan techniczny otworu okiennego
Geheimes Staatsarchiv Preussischer Kulturbesitz, Berlin-Dahlem - F 70.895/1
3. - Plan techniczny otworu drzwiowego
Geheimes Staatsarchiv Preussischer Kulturbesitz, Berlin-Dahlem - F 70.895/2

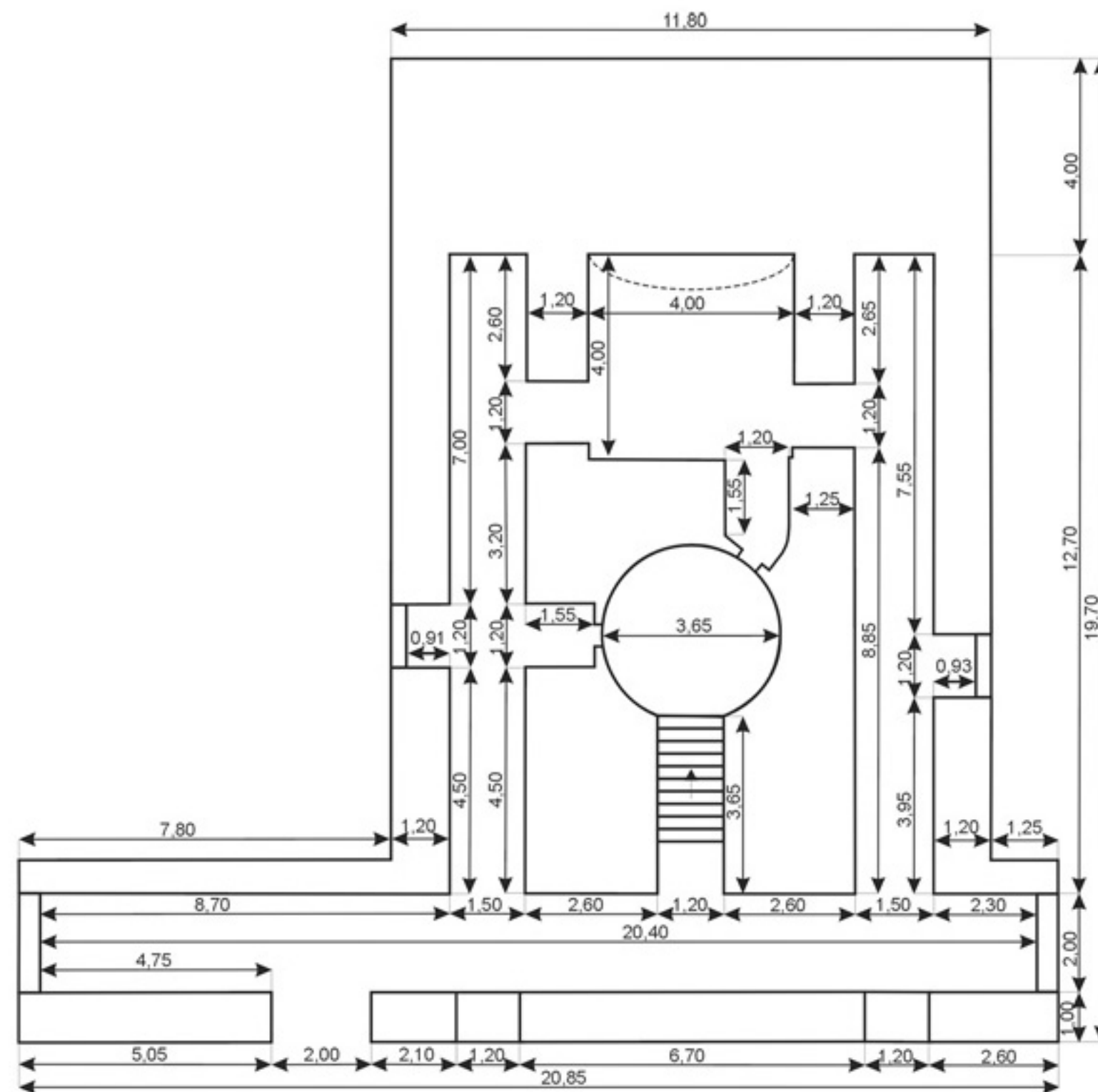
Wkładkę założył: mgr Tomasz Iwaszkiewicz, styczeń 2007r...
(imię, nazwisko, data)

Miejsce przechowywania negatywów:



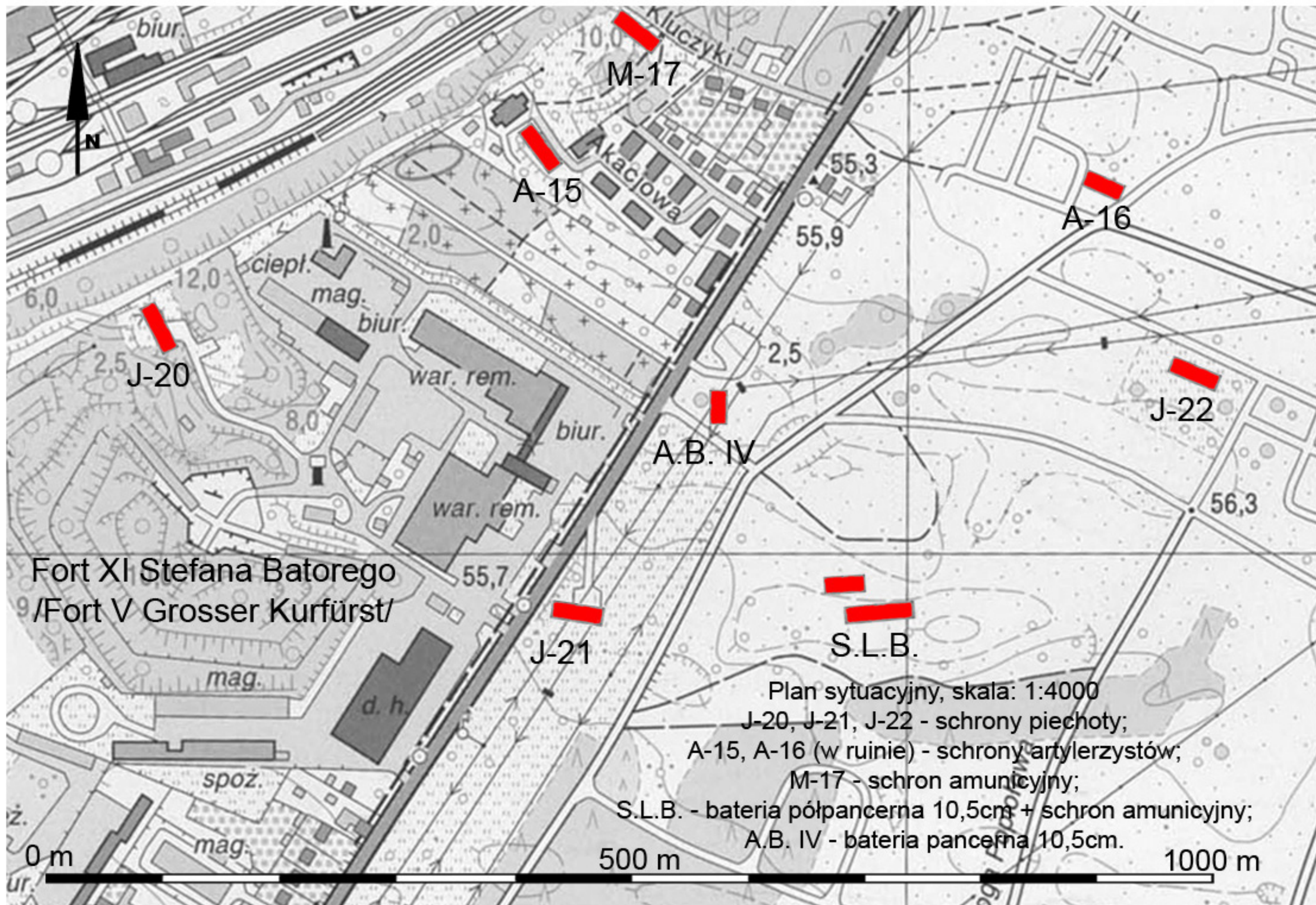
Przekrój pionowy i poziomy seryjnej wieży armaty 10cm L/20

1. Miejscowość TORUŃ	2. Obiekt (nazwa jak w karcie) BATERIA A.B. IV	3. Zawartość wkładki (nazwa obiektu lub materiału uzupełniającego) Rzut baterii A.B. IV, skala 1:150; Plan sytuacyjny, skala 1:4000
--------------------------------	--	---



Wkładkę założył: mgr Tomasz Iwaszkiewicz, styczeń 2007r.
(imię, nazwisko, data)

Miejsce przechowywania negatywów:



1. Miejscowość

TORUŃ

2. Obiekt (nazwa jak w karcie)

BATERIA A.B. IV

3. Zawartość wkładki (nazwa obiektu lub materiału uzupełniającego)

Zdjęcia



1	2
	3

- 1. - Widok ogólny baterii
- 2. - Wieża pancerna armaty 105mm
- 3. - Elewacja: otwór okienny i wentylacyjny

Wkładkę założył: mgr Tomasz Iwaszkiewicz, styczeń 2007r.
 (imię, nazwisko, data)

Miejsce przechowywania negatywów:





1	2	3
---	---	---

1. - Główny korytarz
2. - Wejście z bramą kratową
3. - Korytarz barkowy

1. Miejscowość TORUŃ	2. Obiekt (nazwa jak w karcie) BATERIA A.B. IV	3. Zawartość wkładki (nazwa obiektu lub materiału uzupełniającego) Zdjęcia
-------------------------	---	---



1 | 2 | 3

- 1. - Winda amunicyjna
- 2. - Dolna kondygnacja szybu wieży
- 3. - Pomieszczenie magazynowe amunicji

Wkładkę założył: mgr Tomasz Iwaszkiewicz, styczeń 2007r.
(imię, nazwisko, data)

Miejsce przechowywania negatywów:



1	2	3
---	---	---

1. - Poziom bojowy - łączenie segmentów przedpancerza, otwór wentylacyjny, otwory techniczne w podłodze
2. - Tylna część wieży - zasłona otworu wizjera
3. - Laweta działa

<p>14. Kubatura</p> <p>ok. 1800m³</p>	<p>15. Powierzchnia użytkowa</p> <p>użytkowa: 120m² działka: 3109m²</p>	<p>16. Przeznaczenie pierwotne</p> <p>wojskowe - doświadczalne / obronne</p>	<p>17. Użytkowane obecnie</p> <p>Skansen Fortyfikacji Pancernej Twierdzy Toruń</p>
<p>18. Prace budowlane i konserwatorskie, ich przebieg i dokumentacja</p> <p>2004/2005r.: odkopanie obiektu; 2004/2005r.: odkopanie, osuszenie i oczyszczenie wnętrza; 2004r.: zabezpieczenie otworów (czasowe zamknięcia okien, odtworzenie bramy kratowej wejścia); 2006r.: częściowe odtworzenie form ziemnych; 2006r.: wzmocnienie skarpy majdanu; 2006r.: odtworzenie gzymsu nadstawy; 2006r.: montaż instalacji elektrycznej i oświetleniowej.</p>		<p>19. Stan zachowania (fundamenty, ściany zewnętrzne, ściany wewnętrzne, sklepienia, stropy, konstrukcje dachowe, pokrycia dachu, wyposażenie i instalacje)</p> <p>Stan zachowania dobry.</p> <ul style="list-style-type: none"> - formy ziemne zniekształcone, w trakcie odtwarzania; - otwory okienne częściowo wybite; - otwór wejściowy w dobrym stanie - lico elewacji frontowej z licznymi ubytkami i odwarstwieniami - zachowane częściowo wyposażenie wewnętrzne: elementy wieży bojowej, stalowe zawiesia płyt pancernych, windy amunicyjne. 	
		<p>20. Najpilniejsze postulaty konserwatorskie</p> <ul style="list-style-type: none"> - wpisanie do rejestru jako obiekt wyjątkowy w Europie; - zabezpieczenie przeciwwilgociowe stropu; - odtworzenie form ziemnych; - uzupełnienie lica elewacji i nadstawy. 	

21. Akta archiwalne (rodzaj akt, numer i miejsce przechowywania)

Geheimes Staatsarchiv Preussischer Kulturbesitz, Berlin-Dahlem

- A 70.543
- E 70.807
- F 70.895/1
- F 70.895/2
- F 70.816/1
- F 70.816/2
- F 70.816/3
- F 70.816/4

22. Bibliografia

- Biskup K., Pruskie pancerze eksperymentalne jako polski eksponaty, Infort, nr 1(16), 2000.
- Biskup K., Fortyfikacje pancerne twierdzy toruńskiej, Fortyfikacja, t.I, Warszawa-Kraków 1995.
- Biskup K., Twierdza fortowa Toruń 1877 - 1914, Fortyfikacja, t.V, Warszawa-Kraków 1998.
- Biskup K., Narębski L., Analiza obiektów fortecznych pierścienia zewnętrznego twierdzy Toruń, 1972, (m-pis MKZ Toruń).
- Biskup K., Narębska B., Narębski L., Studium historyczno - konserwatorskie pierścienia zewnętrznego Twierdzy Toruń, 1993, (m-pis MKZ Toruń).

23. Źródła ikonograficzne i fotografie (rodzaj, miejsce przechowywania, sygnatury)

24. Uwagi różne

25. Opracował

tekst mgr Tomasz Iwaszkiewicz, styczeń 2007r.
(imię, nazwisko, data, podpis)

plany, rysunki mgr Tomasz Iwaszkiewicz, styczeń 2007r.
(imię, nazwisko, data, podpis)

zdjęcia fotograf. mgr Tomasz Iwaszkiewicz, styczeń 2007r.
(imię, nazwisko, data, podpis)

miejsce przechowywania negatywów

Karta po wypełnieniu podlega ochronie na podstawie przepisów prawa autorskiego

26. Adnotacje o inspekcjach, informacje o zmianach (daty, imiona i nazwiska wypełniających)

27. Załączniki